

प्लाष्टिक पोखरी तथा कम्पोष्ट मल माथि लौकाको बीउ उत्पादन प्रविधि

परिचय

प्लाष्टिक पोखरी तथा कम्पोष्ट मल माथि लौकाको बीउ उत्पादन प्रविधि एउटा सरल प्रविधि हो । यो प्रविधि अपनाउनाले पोखरीमा प्रयोग भएको प्लाष्टिक, शित र घामबाट जोगिन्छ । जसको फल स्वरूप प्लाष्टिक बढि समयसम्म खप्नुको साथै पोखरीमा भएको पानी वाष्पिकरण भएर उड्न पाउँदैन । यसरी पोखरी निर्माण र कम्पोष्ट मल भएको जग्गाको दोहोरो सदुपयोग भई सिजनमा दुई हजारदेखि तीन हजारसम्म आमदानी लिन सकिन्छ । लौका खेती गर्मी या बर्षा याममा तराई र मध्य पहाडमा गरिने लहरे तरकारी वाली हो । यो पोषणको दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिन्छ । यो हल्का हरियो चिल्लो फल लाग्ने तरकारी हो । यसको लहरा भांगिने हुनाले थाक्रो मचान वा घरको छानामा फलाउने चलन छ ।

लौकाको लहरामा, सेतो रंगको घन्टी जस्तो भाले फूल र सेतो रंगको पोथी फूल एउटै बोटमा अलग-अलग ठाउँमा हुन्छ । यो अधिक परसेचित बाली हो । यसको शेचन ऋया मौरी र किराबाट हुन्छ । गुणास्तरीय मुल बीउ उत्पादनको लागि १,६०० मिटर र उन्नत बीउको लागि १,००० मिटर को पृथकता दुरी कायम गरिनु पर्दछ ।

हावापानी

लौका खेतीको लागि न्यानो तथा गर्मी मौषम राम्रो हुन्छ । सरदर २५ देखि ३० डिग्री सेन्टिग्रेड तापक्रममा बोटको बृद्धि र फल लागन उपयुक्त हुन्छ भने रातीको तापक्रम १५ डिग्री सेन्टिग्रेड भन्दा तल जानु हुँदैन । यसो भयो भने फल लाग्दैन वा लागे पनि बांगा टिंगा वा डमरु आकारको हुन्छ ।

माटो

लौका खेतीको लागि प्रशस्त प्रांगारिक पदार्थ भएको, पि. एच ५.५ देखि ७ सम्म भएको बलौटे दोमट माटो ज्यादै उपयुक्त हुन्छ ।

बाली लगाउने समय

लौका खेती हावा पानी तथा ठाउँ अनुसार माघ महिनादेखि जेठसम्म लगाउन सकिन्छ ।

बीउ बेर्ना लगाउने विधी

प्लाष्टिक पोखरी तथा कम्पोष्ट मलको थुप्रो वा खाल्डोको दुई तिर डेड हात लामो तथा डेड हात चौडा र डेड हात गहिरो खाल्डो बनाई प्रति खाल्डो ६ के.जि. राम्ररी पाकेको कम्पोष्ट मल, १५ ग्राम डि.ए.पि, ५ ग्राम पोटोस तथा १० ग्राम युरीया माटोमा एक हप्ता अगाडि राम्रोसँग मिलाएर खाल्डोमा भर्नुपर्छ । एउटा पोखरीमा वा मल खाडलको चारैतिर गरि ४ वटा ठाउँमा एक इन्च गहिराईमा दुई वटा लौकाको बिउ तेस्रो पारी रोप्ने । बिउ रोपे पछि

कम्पोष्ट मल माथि लौकाको बीउ उत्पादन

आवश्यकता अनुसार सिँचाईको व्यवस्था गर्नु पर्दछ । दुई वटा बेना मध्ये अस्वस्थ बेना हटाइ एउटा मात्र राख्नु पर्दछ । बोट बढेर एक मिटर अग्लो भएपछि दुई चिया चम्चा युरिया मल बोटको चारै तिर मुढे हात फरकमा गोलो दुई इन्च गहिरो कुलेसो बनाएर हाली माटोले छोप्नु पर्छ । यो क्रम अर्को पटक फूल फुल्ने बेलामा पनि प्रयोग गर्नु पर्दछ । मल प्रयोग गरेको पाँच/छ दिन पछि मात्र सिँचाई गर्नु राम्रो हुन्छ । मल प्रयोग गरेको दिन वा भोलि पल्ट सिँचाई गरियो भने बोट मर्ने सम्भावना हुन्छ ।

पोखरी वा मल खाल्टो माथी छानाको व्यवस्था

५ मिटर लम्बाई ३.५ मिटर चौडाईको प्लाष्टिक पोखरी वा मल बनाउने थुप्रोमा ६ मिटर लामो ४.५ मिटर चौडाई भएको छाना बनाउनु पर्छ ।

प्लाष्टिक पोखरी माथी लौकाको बीउ उत्पादन

छाना बनाउन लाग्ने आवश्यक सामग्रीहरू

- खामो बनाउन आवश्यक ३.५ मिटरको बाँस ८ वटा
- बलोको लागि ४.५ मिटरको बाँस ४ वटा
- लामो बलोको लागि ६ मिटरको बाँस ९ वटा
- आवश्यकता अनुसार डोरी

कम्पोष्ट खाल्टोमा छाना बनाउन खामोको बाँस चार मिटरको हुनु पर्दछ । किनकी पोखरीको छानो तीन मिटर अग्लो भए पुग्छ । तर कम्पोष्ट मल माथी बनाउने छानो ३.५ मिटर अग्लो हुनु पर्छ । त्यो भन्दा होचो भयो भने मलको तातोले गर्दा लौकाको चिचिला ओसिलो भई कुहिनै सम्भावना हुन्छ ।

छाना बनाउने प्रविधि

लौकाको लहरा ज्यादै भाङ्गिने र फल लागे पछि वजन बढ्ने हुनाले छाना बलियो बनाउनु पर्छ । सोको लागि लम्बाई डिलतिर कुनाबाट दुई मिटरको फरकमा ५० से.मि गहिरो खाल्डो चार ठाउँमा खनेर खामो गाड्नु पर्दछ । खामोमा बलो तेसाँएर गाडी बाँध्नु पर्छ । त्यसको माथी लामो बलो लम्बाई तिरबाट तेसाँइ बाँध्नु पर्छ । अनि तिगालो पातलो गरेर सबै तिर बिच्छाई दिनुपर्छ ।

लहराको व्यवस्थापन

छाना बनाई सकेपछि उमेको बिरुवा लहरा जान थाले पछि

भिक्काहरू छानामा थपेर लहरा डोराई दिनु पर्छ । छानामा एउटा भन्दा बढि बिरुवाको लहरा डोराउनु हुँदैन किनभने लौकाको लहरा धेरै भागिने हुनाले छानामा बाक्लो भयो भने फल कम लाग्ने र लहराको वजनले छाना भाँचिने डर हुन्छ ।

फल छनोट तथा बांगा टिंगा फल निष्कासन

लौकाको गुणस्तरीय बीउ उत्पादनको लागि एउटै बोट भए पनि बांगा टिंगा फल कलिलैमा टिपेर ताजा तरकारीको रूपमा प्रयोग गर्नु पर्छ । साथै राम्रो सलक्क परेको एकनासका फल पाक्न दिई बीउ निकाल्नु पर्दछ ।

रोग तथा किरा नियन्त्रण

लौका बीउ उत्पादन प्रक्यामा त्यति धेरै रोग देखा नपरे पनि फल कुहाउने औँसा किराको प्रकोप हुने हुँदा सोको नियन्त्रणको लागि पारदर्शी प्लाष्टिक बढ्यामा क्युलिएर र मालाथियन भोल बिषादि मिलाई फेरोमोन ट्राप बनाई लौका उत्पादन क्षेत्रमा राख्नाले भाले भिङ्गा त्यसमा परेर मर्ने हुनाले औँसा किरा नियन्त्रण हुन्छ ।

फल तथा बीउ संकलन

लौकाको बीउ तयार हुन थाले पछि फल सारो तथा केहि पहेंलो देखिन्छ । भेट्ना खैरो भएर सुक्न थाल्छ । यस अवस्थामा फल संकलन गरी हावा लाग्ने ठाउँमा फलको भेट्ना तल घोप्टो पारी करीब १० देखि १५ दिन राखेर बिउ भिक्नु पर्छ । बिउ भिके पछि प्लाष्टिकको भाडामा पानी राखेर दुई तीन पटक बिउलाई पखाली सफा बनाई राम्ररी सुकाई भण्डारण गर्नु पर्छ ।

फल तथा बीउ उत्पादन

यस प्रविधिबाट लौकाको बीउ उत्पादन गर्दा एउटा प्लाष्टिक पोखरी वा कम्पोष्ट मल माथी फलेको लौकाको फलबाट ५.५ के.जि गुणस्तरीय बीउ तथा ३० के.जि ताजा फल उत्पादन हुन्छ ।

तरकारी बीउ आयोजना

वातावरण तथा कृषि नीति अनुसन्धान,
प्रसार एवं विकास केन्द्र (सिप्रेड)

केन्द्रिय कार्यालय

नयाँ बाटो, रिङ्गरोड, ललितपुर

पो.ब.नं: ५७५२, काठमाण्डौ, नेपाल

फोन: ०१-५५२०२७२, फ्याक्स: ९७७-०१-५५२४९६५

ईमेल: contact@ceapred.org.np

जिल्ला कार्यालय

बनेपा, काभ्रे

फोन: ०१-६२२६७२९

ईमेल: vsp.kavre@ceapred.org.np